

УДК 811.162.1'38 (477.83)

**КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ МОЛОДИХ НОСІЇВ
ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ
(на прикладі м. Борислав)**

Марія ЗЕЛІНСЬКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка
бул. Університетська, 1, Львів, 79000, e-mail: mariazielinska23@gmail.com
Кафедра польської філології*

У статті висвітлюється рівень сформованості комунікативної компетенції у наймолодшого покоління носіїв польської мови, які декларують польське походження. Результати отримано методом анкетування. Дослідження охоплено мовленнєві акти: вітання, прохання, пропозицію, запрошення, відмову, співчуття, замовлення. На прикладі мовлення учнівської молоді польської суботньої школи м. Борислава зроблено спостереження над рівнем сформованості комунікативної компетенції молодих носіїв польської мови Львівщини.

Ключові слова: комунікативна компетенція, комунікативна ситуація, мовленнєвий акт, анкета, регіональні особливості, загальнопольська норма.

Сучасному станові польської мови, що функціонує поза межами польської держави, присвячено чимало наукових праць. Розвідки з цієї проблеми розкривають, передусім, різноаспектні особливості функціонування польської мови на території колишніх північно-східних кресів. Про сучасну мовленнєву ситуацію на цих землях йдеться у працях Я.Рігера та його учнів¹, З.Курцової², Л.Непоп³, А.Кравчик⁴ та ін. Проблема польсько-українських мовних контактів в історичному аспекті присвячено розвідки

¹ Rieger J., Cechosz-Felczyk I., Dzięgiel E. Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku. Cz. I. Stan i status. Cechy charakterystyczne. Polszczyzna w lwowskim, tarnopolskim i na Podolu. Teksty. Warszawa, 2002; Cechosz I. Uwagi o języku polskim w Felsztynie na Podolu // Kontakty językowe polszczyzny na pograniczu wschodnim. Prace ofiarowane Profesorowi Januszowi Riegerowi. Warszawa, 2000. S. 23–29; Dzięgiel E. Dawne a pochylone w kilku gwarach południowokresowych // Op. cit. S. 79–87; Rieger J. Język polski poza wschodnimi granicami kraju w XX wieku – rewolucja, ewolucja, perspektywy // Polszczyzna XX wieku. Ewolucja i perspektywy rozwoju. Warszawa, 2001. S. 211–219; Rieger J. Język polski na Wschodzie // Współczesny język polski. Wrocław, 1993. S. 547–560.

² Kurzowa Z. Polszczyzna Lwowa i Kresów południowo-wschodnich do 1939 roku. Warszawa–Kraków, 1983; Kurzowa Z. Język polski w ZSRR // Język polski w świecie. Zbiór studiów. Warszawa–Kraków, 1990. S. 127–144; Kurzowa Z. Historia i współczesność języka polskiego na Kresach południowo-wschodnich // Historia i współczesność języka polskiego na Kresach wschodnich. Warszawa, 1997. S. 111–165; Kurzowa Z. Język polskiej inteligencji Lwowa dwudziestolecia międzywojennego // Inteligencja południowo-wschodnich ziem polskich. Podkarpackie spotkania. Literatura – Język – Kultura. T. 2. Kraków, 1998. S. 165–169; Kurzowa Z. Ze studiów nad polszczyzną kresową. Wybór prac. T. 3. Kraków, 2007.

³ Henon J. B. Лексичні особливості польських говірок на території Хмельницької та Житомирської областей. Київ, 2004.

⁴ Krawczyk A. Uwagi o stanie polszczyzny na Ukrainie. Sytuacja socjolingwistyczna: historia i współczesność // Rozmaitości językoznawcze. Prace Językoznawczego Koła Naukowego Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa, 2005. S. 64–73; Krawczyk A. Problemy etymologizacji zapożyczeń w gwarze kresowej (na przykładzie Maćkowiec na Podolu) // Rozmaitości językoznawcze 2. Prace Językoznawczego Koła Naukowego Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa, 2008. S. 109–117.

Ю. Костя⁵ та М. Лесіва⁶. Сучасний стан польської мови, зокрема граматичні особливості польськомовної преси, яка виходить в Україні, є предметом дослідження О. Огорілко⁷. Не залишився поза увагою науковців і сучасний стан польського мовлення молодого покоління носіїв цієї мови, яке проживає на території України (статті Л. Король⁸, А. Костецької-Садови⁹). Проте, наскільки нам відомо, на сучасному етапі немає комплексних розвідок, присвячених мовленню та комунікативній компетенції молодих носіїв польської мови в Україні¹⁰, що й зумовлює **актуальність** нашого дослідження. Згадані публікації стосуються насамперед мовно-структурних особливостей польськомовного дискурсу білінгвів, а ті, що присвячені проблемам комунікації, опираються на аналіз мовлення осіб, які не обов'язково декларують польське походження. Це й визначає **мету** дослідження – з'ясувати рівень сформованості комунікативної компетенції у наймолодшого покоління носіїв польської мови Львівщини. У запропонованій статті представлено результати детального аналізу мовлення молодих мешканців міста Борислав Львівської області на основі даних, отриманих за допомогою спеціально розробленої анкети. Дослідженням охоплено 50 учнів польської суботньої школи м. Борислав віком від 12 до 16 років, які декларують польське походження. Запропонована й апробована методика дослідження на прикладі учнів Борислава згодом поширюватиметься на вивчення мовлення учнівської молоді усього заходу України. Проблема мовлення молоді заслуговує, на нашу думку, на особливу увагу, оскільки саме це покоління є вирішальним з огляду на перспективу функціонування та розвитку польської мови як мови національної меншини на території української держави.

Об'єктом дослідження є мовленнєві акти (далі МА), сформульовані анкетованими в запропонованих нами 13 комунікативних ситуаціях (далі КС). **Предмет** вивчення становить комунікативна компетенція молодих носіїв польської мови. Обмеження анкетними даними при аналізі комунікативної компетенції має свої очевидні вади, оскільки “живому” мовленню притаманні спонтанність та непередбачуваність. Проте отримані шляхом анкетування результати дають, на нашу думку, змогу спроектувати учнівські висловлювання на автентичні КС та судити про успішність чи неуспішність потенційного мовленнєвого акту, що, своєю чергою, є свідченням рівня сформованості комунікативної компетенції учнів. Отримані дані дозволяють зробити, з огляду на складність та комплексність предмета нашого дослідження, попередні висновки щодо комунікативної компетенції анкетованих. У перспективі матеріал буде доповнений прикладами з “живого” польського мовлення молодих осіб, що проживають у

⁵ Kość J. *Polszczyzna południowokresowa na polsko-ukraińskim pograniczu językowym w perspektywie historycznej*. Lublin, 1999.

⁶ Lesiów M. *Historia wzajemnych kontaktów i wpływów języka polskiego i ukraińskiego // Z badań nad polsko-ukraińskimi powiązaniem językowymi*. Lublin, 2003. S. 11–23.

⁷ Ogorilko O. Зв'язок керування у писемному мовленні поляків Львова // Проблеми слов'язнознавства. Вип. 58. Львів, 2009. С. 238–246; Ogorilko O. Wybrane osobliwosci skladniowe tekstow lwowskiej prasy polskojęzycznej. Na materiale “Gazety Lwowskiej” // *Postscriptum Polonistyczne*. 2009, 1 (3). S. 131–142.

⁸ Korol L. Регіональні особливості словозміни польських іменників та прикметників (на матеріалі питальника для учнів шкіл міста Львова з польською мовою викладання) // Проблеми слов'язнознавства. Вип. 58. Львів, 2009. С. 176–183; Korol L. Проект питальника для виявлення особливостей польської іменної словозміни в мовленні учнів шкіл міста Львова з польською мовою викладання // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 40. (Ч. 2). Львів, 2007. С. 135–142.

⁹ Kostecka-Sadowy A. Stan współczesnej polszczyzny Mościsk i okolic // *Współczesna polszczyzna 2*. Kraków–Tarnów, 2008. S. 247–255.

¹⁰ Дослідженню комунікативно-небезпечних помилок в польському мовленні осіб з першою мовою українською присвячені праці А.Кравчук, напр.: *Кравчук А. Граматика і успішність комунікації (дещо з польсько-українських граматичних контрастів)* (див. у цьому збірнику); *Krawczuk A. Błędy językowe w polszczyźnie Ukraińców powodujące zakłócenia komunikacji z Polakami // Tożsamość na styku kultur*. Vilnius, 2011. S. 480–494; *Typowe błędy ukraińskich studentów w zakresie polskiej etykiety językowej // Slavica: Annales Institutii Slavici Universitatis Debreceniensis (Debrecen)*. 2010–2011. Z. XXXIX–XL. S. 25–32; *Komunikacyjna kompetencja tekstowa Ukraińców w zakresie polskiej etykiety językowej // Kwartalnik POLONICUM Centrum Języka Polskiego i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców*. 2011. Nr 11. S. 37–46.

західноукраїнському регіоні. **Завдання**, поставлені у статті, полягають в аналізі мовленнєвих актів, отриманих методом анкетування з метою визначення рівня сформованості комунікативної компетенції учнів.

Комунікативна компетенція є предметом дослідження соціолінгвістики, психолінгвістики, комунікативної лінгвістики та інших дисциплін так званого зовнішнього мовознавства. Термін “комунікативна компетенція” був запропонований американським дослідни-

ком Д.Хаймсом¹¹. Питання комунікативної компетенції торкалися у своїх дослідженнях українські (Ф.Бацевич¹², Н.Завіниченко¹³, Н.Баландіна¹⁴, О.Виноградова¹⁵, О.Добротвор¹⁶ та ін.) та зарубіжні, зокрема польські, науковці (С.Грабіас¹⁷, І.Курч¹⁸, Ф.Нецкула¹⁹, Г.Коморовська²⁰, А.Журек²¹ та ін.). Окрім цього, аналіз наукових праць та лексикографічних джерел свідчить про допустимість вживання термінів “комунікативна компетенція”, “соціолінгвістична компетенція” та “прагматична компетенція” як синонімічних²². Комунікація завжди відбувається в якійсь ситуації чи за умов, які впливають на її перебіг, встановлюють правила, яких учасники комунікативних інтеракцій намагаються дотримуватися²³. Правила поведінки, встановлені та схвалені певною спільнотою, лежать в основі так званої конвенції, яка, на думку Г.Савіцької, окреслює межі інтеракції, а її знання є запорукою компетентної комунікації. Дослідниця ставить знак рівняння між знанням конвенції і комунікативною компетенцією²⁴.

У пропонованій статті термін “комунікативна компетенція” трактується, згідно з визначенням Ф. Бацевича, як “сукупність знань про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, а також знань вербальних і невербальних засад інтеракції, умінь їх ефективного застосування у конкретному спілкуванні в ролі адресанта і адресата”²⁵. Проводячи анкетування серед учнів, які декларують польське походження та для яких польська мова не є іноземною, автор статті мала на меті дослідити їх уміння сформулювати відповідне висловлювання в різноманітних комунікативних ситуаціях, з різними комунікантами.

¹¹ Згідно з теорією вченого, мовна поведінка здійснюється “в межах такої системи мовленнєвих актів, яка притаманна певній спільноті, а свідомі чи неусвідомлювані знання цієї системи, тобто правил використання мови в різних створених цією спільнотою ситуаціях, Хаймс називає комунікативною компетенцією”. Цит. за: *Grabias S. Język w zachowaniach społecznych. Lublin, 2003. S. 36.*

¹² *Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2004. С. 122–126; Словник термінів міжкультурної комунікації [Електронний ресурс]. Режим доступу до словн.: terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/slovnuk.*

¹³ *Завіниченко Н. Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти. Автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2003.*

¹⁴ *Баландіна Н. Ф. Роль комунікативної компетенції при вживанні і сприйнятті чеських прагматичних кліше // Вісник Запорізького університету. Філологічні науки. №3. Запоріжжя, 2001. С. 9–15.*

¹⁵ *Виноградова О. Комунікативна компетенція як соціолінгвістична проблема. С. 221–224. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ls/2009_19/vinogradova.pdf.*

¹⁶ *Добротвор О. В. Умови формування комунікативної компетентності молоді в навчальному процесі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvkyu/2009_18/27.pdf.*

¹⁷ *Grabias S. Język w zachowaniach społecznych. R. I, IV.*

¹⁸ *Kurcz I. Wykłady z psychologii 2. Psychologia języka i komunikacji. 2005. R. 10.; Język jako przedmiot badań psychologicznych. Psycholingwistyka ogólna i neurolingwistyka. Warszawa, 2011. R. 2, 6, 7.*

¹⁹ *Nieckula F. Kompetencja komunikacyjna // Polonistyka, nr 6, 1997. S. 324–327.*

²⁰ *Komorowska H. Sukces i niepowodzenie w nauce języka obcego. Warszawa, 1978.*

²¹ *Żurek A. Grzeczność językowa w polszczyźnie cudzoziemców. Wybrane zagadnienia. Łask, 2008. R. II.*

²² Порівн. дефініції, які подають: *Mały słownik terminów z zakresu socjolingwistyki i pragmatyki językowej. Kraków–Warszawa, 2000. S. 86–87; M. Paradis A neurolinguistic Theory of Bilingualism. Amsterdam, 2004 (за: Kurcz I. Język jako przedmiot badań psychologicznych. Psycholingwistyka ogólna i neurolingwistyka. S. 35, 105).*

²³ *Kurcz I. Wykłady z psychologii 2. Psychologia języka i komunikacji. S. 152.*

²⁴ *Sawicka G. Konwencja a kompetencja komunikacyjna // Język w komunikacji. T. 1. Łódź, 2001. S. 125.*

²⁵ *Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. С. 124.*

Завдання полягало у формулюванні висловлювань у запропонованих в анкеті КС. При цьому добиралися такі ситуації, в яких є ймовірність опинитися анкетованим. Це, зокрема, вітання з нагоди професійного свята та прохання повторити сказане (адресатом є вчитель), придбання квитка на поїзд, замовлення їжі та напоїв у закладі харчування, пропозиція зустрітися та запрошення в кіно (адресатом є друг чи подруга анкетованого), відмова від пригостання (адресатом є мама знайомого) та інші. За допомогою КС ставилося завдання дослідити мовленнєву поведінку учнів польського походження в офіційних (наприклад придбання квитка на залізничному вокзалі) та неофіційних (наприклад знайомство з ровесником з Польщі) ситуаціях. Основним критерієм оцінювання та класифікації зібраного матеріалу при аналізі висловлювань учнів була зрозумілість МА у спілкуванні з носієм польської мови з етнічної Польщі та його відповідність до даної КС*. Доцільним, на нашу думку, було б виділення МА, особливості окремих елементів яких може дещо сповільнити процес сприйняття. Ці МА становлять так звані “зони ризику” в комунікації з носіями польської мови з етнічної Польщі, оскільки можуть викликати негативні емоції у співрозмовника.

Загалом отримані методом анкетування МА можна поділити на такі групи²⁶:

- 1) відповідні МА**, які відповідають мовним та мовно-комунікативним нормам загальнопольської мови;
- 2) відповідні МА, яким притаманні певні відхилення від загальнопольської мовної або/та мовно-комунікативної норми***, що не впливають на їх зрозумілість;
- 3) висловлювання, яким притаманні відхилення від мовних або/та мовно-комунікативних норм загальнопольської мови, які певною мірою можуть знизити рівень успішності комунікації;
- 4) невідповідні МА****.

Звичайно, запропонований поділ певною мірою умовний, оскільки висловлювання, зрозуміле одному адресатові, може бути незрозуміле іншому. Адже “[...] успішність чи неуспішність комунікативного акту, спілкування загалом великою мірою залежить від особи адресата, його фізичних, психологічних, когнітивних та інших станів”²⁷.

Отже, якщо йдеться про вміння учнів **вітати** вчителя з нагоди його професійного свята, то до першої групи, тобто до тих висловлювань, що відповідають нормам загальнопольської мови на лексичному і граматичному рівнях та загалом мовно-комунікативним нормам, відносимо 18 відповідей, або 36% сформульованих у цій ситуації варіантів МА. Результати свідчать про знання учнями польського походження традиційної польської вітальної формули *wszystkiego najlepszego*, наприклад: *życzę wszystkiego najlepszego**, *życzę Pani wszystkiego najlepszego*. Значна частина анкетованих доповнює цю вітальну формулу нагодою, з якої вітають учителя (наприклад: *życzę wszystkiego najlepszego z okazji Dnia Nauczyciela*). Проте лише четверо учнів подають повні вітальні формули зі словами-побажаннями (наприклад: *życzę Pani wszystkiego najlepszego, spełnienia marzeń, pomyślności z okazji Dnia*

* Аналізуючи матеріал, ми опиралися на знання загальнопольської норми, а також оцінку МА носіями польської мови.

²⁶ За основу поділу матеріалу на окремі групи (з незначними змінами) взятий спосіб оцінювання результатів тесту комунікативної компетенції Г. Коморовської: *Komorowska H. Sukces i niepowodzenie w nauce języka obcego*. S. 59–60.

** До відповідних МА відносимо зрозумілі в пропонованій КС та адекватні до цієї КС висловлювання.

*** Аналізуючи зареєстровані відхилення від загальнопольської норми, вживаємо також термін “регіональні особливості”.

**** Невідповідні МА – це висловлювання, в яких зареєстровано певні відхилення (від мовних або/та мовно-комунікативних норм), які унеможливають успішність комунікації, недоречні в запропонованій КС, нечитабельні, а також відсутність будь-якого варіанта висловлювання.

²⁷ *Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики*. С. 106.

* Усі зареєстровані приклади подаємо без будь-яких змін, в оригінальній графічній формі. У пропонованій статті не аналізуємо труднощі учнів на рівні орфографії.

Nauczyciela). До другої групи входять МА, яким притаманні певні регіональні особливості, що значною мірою не впливають на зрозумілість висловлювання. Серед цих особливостей доцільно виділити передусім непритаманне правилам польського мовленнєвого етикету звернення до вчителя *pani nauczycielko*, про що свідчать такі висловлювання учнів: *Szanowna pani nauczycielko z okazji Dnia Nauczyciela życze Pani wszystkiego najlepszego* чи *życzę pani nauczycielce wszystkiego najlepszego*, що є порушенням мовно-комунікативного звичаю. Серед зареєстрованих МА трапляються й такі, які через мовно-комунікативні відхилення від норм загальнопольської мови можуть “загальмувати” комунікацію. Загалом налічується 16 таких висловлювань. До найчастотніших відхилень належить використання як вітальної конструкції дієслова *witam*, наприклад: *witam pani nauczycielko. Wszystkiego najlepszego*. Це дієслово у польській мові обмежується вживанням при зустрічі (як вітальна формула). В учнівських висловлюваннях трапляється вживання відмінкових форм пошанного займенника *ty* замість його польських відповідників *pan / pani* у звертанні до однієї (старшої) особи, що у спілкуванні з носієм польської мови з Польщі може бути причиною комунікативної невдачі (наприклад: *pani Danuta witam was z Dniem Nauczyciela życzymy wam zdrowia i wszystkiego najlepszego; pani Krystyno, witam was ze świętem Dnia Nauczyciela; witam was ze świętom. Życzem wam wszystkiego najlepszego*). Окрім цього, у двох перших прикладах спостерігаємо вживання форми звертання до вчителя на кшталт *pani + ім'я*, що також суперечить нормам польського мовленнєвого етикету і теж може бути причиною комунікативної невдачі.

Невідповідними (загалом чотири МА), на нашу думку, є висловлювання типу *witam naszom pani od matematyki* та *witam Pani Nauczycielku!!!* Неоднозначність цих прикладів полягає передусім у тому, що не відомо, як розуміти такий МА – як акт вітання при початку контакту чи акт привітання з якоїсь нагоди.

Завдання наступної КС полягає в тому, щоб **попросити вчителя повторити сказане** (у школі під час занять з польської мови). 28% анкетованих висловлюють правильні (у мовному та мовно-комунікативному плані) та відповідні до цієї КС висловлювання, наприклад: *proszę pani, czy mogłaby pani powtórzyć? Przepraszam, czy nie mógł by pan powtórzyć? Przepraszam, czy może pani powtórzyć!* Як видно з наведених прикладів, молоді білінгви у цього роду запитаннях у функції прохання вживають модальне дієслово *móc* в теперішньому часі (*może*) або в умовному способі (*mogłaby*). Загалом така форма запитань вважається ввічливим способом вираження прохання²⁸. Такий самий кількості прохань притаманні певні регіональні особливості, найчастіше це вживання форми звертання *pani nauczycielko*, яка, як уже зазначалося, непритаманна нормам польського мовленнєвого етикету (наприклад: *prosze powtórzyć, pani nauczycielko*).

Трохи більше, а саме 36% висловлювань, в яких зареєстровані відхилення від загальнопольської мовної (словозміна) чи мовно-комунікативної норми, можна вважати комунікативно “небезпечними”. Причиною цього передусім є вагання у відмінюванні дієслова *móc*, а саме вживання форми 1-ї ос. одн. (*mogę*) замість 3-ї ос. одн. (*może*), що може стати причиною розгубленості адресата такого МА, оскільки форма *mogę* окреслює особу мовця як потенційного виконавця дії (наприклад: *przepraszam! Czy mogę pani powtórzyć? Przepraszam pani Krystyno, czy może pani powiedzieć jeszcze raz?*). У цих висловлюваннях трапляється також вираження форми наказового способу за допомогою дієслова у 2-й ос. мн. (наприклад: *prosze powtórzcie pytanie*), яке в загальнопольській мові вживається в звертанні до двох чи більше осіб, з якими мовець на “ти”, замість в 3-й ос. одн. (*Czy mogłaby (może) pani ...*), причину чого вбачаємо у виборі невідповідної “етикетної” стратегії.

До невідповідних належать такі МА: *proszę pani, nie mogę jeszcze raz powtórzyć; czy może pani pytanie!?* Структура цих прохань, на нашу думку, створює серйозні перешкоди в правильному розумінні сказаного.

²⁸ Див., напр.: *Marcjanik M. ABC grzeczności językowej // Polszczyzna na co dzień. Warszawa, 2010. S. 269–270.*

Пропонуючи наступну КС, ми мали на меті переконатися в тому, наскільки учні вміють сформулювати **запитання з метою отримання інформації про те, як дістатися до потрібного об'єкта** (у пропонованій ситуації – гуртожитку по вул. Млинарській). Отже, згідно з отриманими результатами, переважна більшість, а саме 72% анкетованих, формулює цілком зрозумілі в цій КС МА, яким, однак, притаманні певні регіональні (словозмінні чи синтаксичні) особливості, наприклад: *przepraszam, czy może pani powiedzieć jak dostać się do akademiku na ulicy Młynarskiej; przepraszam! Jak dojść do akademiku na ulice Młynarską; przepraszam Pani! Jak dostać się do akademiku po ul. Młynarska; jak dojechać do ul. Młynarska?* Варто наголосити, що майже всі анкетовані розпочинають

МА зі слова *przepraszam*, яке окрім того, що виконує функцію ввічливого звороту, сприяє налагодженню мовного контакту з перехожим – попереджає про те, що до нього буде скерований МА²⁹. На думку Т. Лисаковського, “звернення до незнайомого в громадському місці є порушенням певного конвенансу, що “затирається” актом вибачення”³⁰.

Найчастіше відхилення від мовної норми, які можуть вплинути на зрозумілість висловлювання, стосуються, як і в попередній КС, вагання у творенні форми 3-ї ос. одн. та 1-ї ос. одн. дієслова *móc* (яке інколи супроводжується відхиленнями від загальнопольської норми на інших мовних рівнях), у результаті чого виникають такі висловлювання: *przepraszam, czy może pani powiadać jak dostać się do akademiku ul. Młynarska? Przepraszam, czy może pan podskazać mi jak dostać się do akademiku? Dzień dobry. Jak morze się dostać do akademiku na ul. Młynarska.* Тут варто підкреслити: якщо вживання дієслова *móc* у формі 1-ї ос. одн. в поєднанні зі словом *pan* може бути причиною труднощів у розумінні висловлюваного, то поєднання цієї форми зі словом *pani*, більшість відмінкових форм якого синкретичні, може викликати у співрозмовниці незрозуміння того, хто повинен бути інформатором. Дещо рідше трапляється звертання до адресата за допомогою займенника *wy* та дієслова в 2-й ос. одн. (порівн. вище), наприклад: *przepraszam, wy nie wiecie jak dostat się do ul. Młynarska*, що є, на нашу думку, порушенням польського мовно-комунікативного звичаю.

Окрім цього, один респондент стверджує, що попросить когось про допомогу, не даючи при цьому відповідного висловлювання. Ще один анкетований не вписує жодного варіанта.

Серед типових КС, в яких можуть опинитися анкетовані, є необхідність **купити квиток, зокрема на залізничний транспорт**. Власне, вміння формулювати МА в цього роду ситуації ми мали на меті дослідити, ставлячи перед учнями суботньої школи наступне завдання: “Ти є на залізничному вокзалі. Що скажеш, купуючи квиток до Варшави?”. Майже половина учнів (44%) не має труднощів з творенням властивої загальнопольській мові мовленнєвої моделі. Найчастіше це висловлювання типу *poproszę jeden bilet do Warszawy*. Трапляються висловлювання з детальнішою інформацією, наприклад: *poproszę 1 bilet do Warszawy, druga klasa; dzień dobry, mnie jeden cały bilet do Warszawy; dzień dobry! Poprosze jeden ulgowy bilet do Warszawy*. Окрім цього, окремі МА (28%) вирізняються певними регіональними особливостями (наприклад: *przepraszam, proszę dać mi bilet do Warszawy; ja by chciawa kupić bilet do Warszawy; pani! proszę bilet do Warszawy*), які, як припускаємо, виникають в результаті відхилень від мовно-комунікативної норми загальнопольської мови та загалом не повинні мати впливу на реалізацію комунікативної мети.

До МА, які можуть певною мірою утруднити комунікацію (20%), вимагати уточнювальних запитань з боку адресата, відносимо такі висловлювання: *Dzień dobry chce kupić bilet do Warszawy z kupe; Poprosze osobowy bilet do Warszawy na pospeszny pociąg*. Наведені приклади свідчать про труднощі на мовному рівні.

Четверо анкетованих не подали жодного висловлювання.

²⁹ Marcjanik M. ABC grzeczności językowej // Polszczyzna na co dzień. S. 240.

³⁰ Łysakowski T. Psychologia przepraszania // Retoryka codzienności. Zwyczaje językowe współczesnych Polaków. Warszawa, 2006. S. 240.

Наступна КС пов'язана з умінням зробити **замовлення в закладі харчування**. Загалом висловлювання переважної більшості учнів (76%) можна оцінити як такі, що відповідають пропонованій КС. Анкетовані здебільшого вживають конструкцію *poproszę ...*, наприклад: *poproszę jeden sok pomarańczowy i pizzę; dzień dobry! Poproszę jedną herbatę i ten deser; poprosze ciasteczko i cherbate*. 40% з них притаманні певні регіональні особливості, які становлять відхилення від норми на мовному та мовно-комунікативному рівнях (наприклад: *Poproszę zupy i cherbatu; poprosze jedne drugie danie i jedną herbatę; dzień dobry! Poprosze przynieść mi wiszniowy sok i jeden chokoladowy lod*), які, напевно, не становитимуть надто серйозних комунікативних перешкод.

Комунікативно "небезпечними" відхиленнями на мовному рівні (12%) можуть бути творення граматично неправильних форм дієслова *móc*, підтвердженням чого є МА на кшталт *Dzień dobry, moga pani przynieść mnie menu*.

Такі висловлювання, як: *przepraszam, proszę podać jedzenia i picia* чи *poproshe oficjanta coś do jedzenia i picia* в цьому ситуаційному контексті не є, на нашу думку, вдалими. Причина цього – це, передусім, відсутність відповідної детальної інформації щодо їжі та напоїв. Двоє учнів не дали жодного варіанта МА.

Завдання наступної запропонованої нами КС – **запропонувати (по телефону) друзі (подрузі) зустрітися**. Судячи з отриманих результатів, висловлювання майже всіх учнів (84%) можна вважати прийнятними. Нормам загальнопольської мови (36%) відповідають такі МА: *cześć Aniu, musimy pogadać. Możemy się spotkać dziś wieczorem u mnie; cześć. Spotkajmy się na podwórku*. До висловлювань-пропозицій, яким притаманні певні регіональні мовні та мовно-комунікативні особливості, але які не призводять до непорозуміння, відносяться такі: *Hallo. Dzień dobry! To mówi Ola czy moga porozmawiać z Katerzyną? Cześć, Katia, idziesz dziś ze mną w kino; cześć, czy możemy się dzisiaj spotkać, około naszego domu o 2 godzinie; cześć! Dawaj się spotkamy dzisiaj w parku. Ze mną bendzie moja koleżanka; witam cie! Dawaj spotkamy się*. Загалом у зареєстрованих пропозиціях зустрічі лише частина (40%) містить такі важливі елементи, як вказівка на місце чи час.

Невідповідні МА (16%): *Hallo! Chodzę na spacer?* (з огляду на граматичну структуру), *Dzień dobry! Mówie ...* (ім'я та прізвище анкетованої). *Można Basiu* (становить лише початковий етап телефонної розмови та не відображає основного змісту цієї розмови). У двох анкетах не дано жодної пропозиції.

Уміння учнів польського походження формулювати МА в КС **бронювання номеру в готелі** виглядає так: більшість анкетованих (64%) не має труднощів з творенням відповідного МА в пропонованій ситуації, але лише 40% з них формулює цілком прийнятні в польській мовній спільноті висловлювання на кшталт: *Dzień dobry. Chciałbym zarezerwować jednoosobowy pokój na 2 dni; dzień dobry. Czy są wolne pokoje? Chciałbym zarezerwować pokój; dzień dobry. Chcem zarezerwować pokój z widokiem na morze, z klimatyzacją, z telewizorem*. Решті притаманні лексичні (наприклад: *Dzień dobry! Chcę zarezerwować pokój z łączaniem do internetu i telewizorem*) чи словозмінні особливості (наприклад: *Witam pani chce zarezerwować pokój na tydzień*), які не становлять серйозних перешкод у комунікативному процесі.

Відхилення від загальнопольської норми, які можуть призвести до непорозуміння (28%), найчастіше трапляються на мовному рівні – словозміни (наприклад: *Dzień dobry! Może zarezerwować pokój?*) та лексики (наприклад: *Dzień dobry! Chcę zarezerwować jednomiesny pokój*).

Загалом лише чверть анкетованих вказує на окремі вимоги щодо готельного номеру, який бронює. Значно менше (лише 16% усіх учнів) зазначає термін бронювання.

Троє анкетованих не вписали жодного варіанта МА.

Наступне завдання полягає в тому, щоб **запросити друга (подругу) в кіно**. Як свідчать результати анкетування, 68% учнів формулює в цій ситуації висловлювання, які не суперечать мовним та мовно-комунікативним нормам загальнопольської мови, наприклад: *Cześć Aniu, idziemy dzisiaj do kina; cześć Oksana chodź ze mną do kina! Cześć*

Ola! Idę dzisiaj do kina. Pójdiesz ze mną? В поодиноких випадках зареєстровано вживання дієслова *zapraszać* (наприклад: *Ania! Zapraszam Cie dzisiaj o 4 godzinie do kina. Mam 2 bilety na historyczny film*). Незначна кількість учнів (20%) формулює цілком зрозумілі в цій ситуації висловлювання, які, однак, вирізняються певними лексико-граматичними особливостями (наприклад: ... *ja idę teraz w kino, idziesz ze mną; Ania morze schodisz ze mną do kina*).

Нечитабельні (через нерозбірливий почерк) учнівські висловлювання чи загалом відсутність будь-якого варіанта МА в пропонуваній КС становлять 12%. Як видно з представленого матеріалу, відхилення в цій КС виникають передусім на мовному рівні.

Одна з пропонуваних КС – **відмова від частування** (запропонованої випічки). Адресантом пропозиції є мама знайомого. Як потенційну причину відмови називаємо те, що учень, який опинився в цій ситуації, не любить цього роду солодощів. Отримані дані переконливо свідчать, що переважна більшість (80%) анкетованих не має труднощів із формулюванням доречних у цій ситуації МА. Невід'ємним елементом усіх цих висловлювань є увічливі звороти (*bardzo*) *dziękuję* або *przepraszam* як доказ знання учнями польського мовленнєвого етикету, наприклад: *Dziękuję, ale nie jestem głodna*. Половині цих МА притаманні певні регіональні особливості, зокрема на рівні синтаксису, наприклад: *Dziękuję, ale ja nie jestem głodna*.

До МА, які, найімовірніше, будуть незрозумілими для адресата, належить, наприклад, таке висловлювання учня: *tamo już się najadwem*, у якому учень використав невідповідний адресативний зворот, а також *dziękuję bardzo*, в якому не вказано відмови та її причини, що, як вважають деякі мовознавці, є її обов'язковим елементом³¹. Окрім цього, у двох анкетах учні дають такі коментарі: *nie można odmówić; spoczątku zjem kawalek. A potem opowiem co bardzo smaczny, ale ja już poobiadał*. Причиною виникнення МА, які можуть вплинути на успішність комунікації, в цій ситуації є насамперед відхилення від мовно-комунікативного загальнопольського звичаю.

Результати завдання, яке полягає в тому, щоб **висловити своє співчуття** найкращому другу (подрузі) з приводу смерті його (її) дідуся, такі: переважна більшість учнів суботньої школи (68%) формулює цілком зрозумілі та відповідні до ситуації МА, і лише 20% з них вважаємо такими, що відповідають загальнопольській мовній нормі. Нормативними є МА на кшталт *bardzo ci współczuję*. Деякі МА зрозумілі в пропонуваній КС, проте їм притаманні певні регіональні мовні особливості, наприклад: *moje współzucie* (неодноразово повторюється); *mie bardzo żal; mnie żal co twój dziadek zmarł*. Необхідно підкреслити, що в польській мовній спільноті в цього роду ситуації зазвичай не прийнято вказувати причину висловлюваного співчуття³².

12 учнів не дали жодного варіанта висловлювання, що водночас може свідчити про труднощі із формулюванням МА в цій ситуації, та два МА важко прочитати через нерозбірливий почерк.

Мета завдання ще однієї КС – виявити вміння учнів **замовити таксі** в ситуації, коли потрібно якнайшвидше дістатися на автовокзал. Отримані результати переконливо доводять, що третина всіх анкетованих утворює цілком прийнятні в польській мовній спільноті МА, наприклад: *Czy mogę zamówić taksówkę na Szkolną 19? Dzień dobry. Poproszę taksówkę na ul. Kowaliwa 179; dzień dobry chciałbym zamówić taksówkę; dzień dobry! Poproszę taksówkę na ul. Kowaliwa 101. Dzieńkuje*. Деякі меншій кількості прийнятних в цій ситуації МА (24%) притаманні певні лексико-граматичні відхилення, наприклад: *Dzień dobry, moglam by zamówić taksówkę? Ulica Niezależności; dzień dobry proszę taksówkę na ulicy ...; dzień dobry! Proszę podać taksówkę na ulicy Schewchenka, 5*.

Деякі МА (загалом 20%), наприклад: *Dzień dobry. Chcę zamówić taksówkę na dworzec autobusowy*, можуть спричинити певні непорозуміння: автовокзал це пункт призначення чи відправлення?

³¹ Див., нап.: *Markowski A. Jak dobrze mówić i pisać po polsku. Warszawa, 2000. S. 78.*

³² Див. *Markowski A. Jak dobrze mówić i pisać po polsku. S. 74; Marejanik M. ABC grzeczności językowej // Polszczyzna na co dzień. S. 289.*

Трапляються в анкетах учнів і такі польськомовні висловлювання, наприклад: *Dzień dobry, można do was? Pszepraszam, czy mogę pan do* (недописаний варіант), які трактуємо як такі, що не відповідають цій КС. В чотирьох анкетах не дано жодного варіанта МА.

У наступній КС в ролі адресата МА виступає ровесник анкетованого. За допомогою цього завдання ми мали на меті дослідити вміння учнів польського походження **нав'язати на мовному рівні контакт при першій зустрічі зі своїм ровесником з Польщі**. Більшість учнів (64%) утворює МА, відповідні в пропонованій КС. Здебільшого вони починаються привітальною формулою *cześć*, яка виконує фатичну функцію, після чого анкетовані представляються (наприклад: *Cześć. Jestem Kasia; Cześć, ja mam na imię Maksym, a ty?*). У деяких висловлюваннях наступною після привітання є формула *jak się masz*, яка не лише служить для налагодження контакту, а й виконує функцію привітання³³ (наприклад: *Cześć, jak się masz?*). З них майже половині МА (28%) притаманні певні регіональні мовно-комунікативні особливості, які полягають у вживанні конструкції *nazywać się* замість *mieć na imię* і навпаки (наприклад: *Cześć. Nazywam się Kasia, a ty? Cześć! Jak masz na imię ja mam na imię ...* (ім'я та прізвище анкетованої).

Не відповідають пропонованій КС 36% МА, наприклад: *O! Cześć Michał, jak dawno pszyjechałeś? Sluchaj, dawno cie nie widziałam, nie chcesz się spotkać; Cześć. Dawno nie spotykały. Jak masz życie; Cześć! Ja Weronika, a ty jak. Bardzo chciała żeby my lepiej zapoznaliśmy*. Передусім, ці висловлювання не стосуються ситуації, в якій співрозмовники зустрічаються вперше та налагоджують контакт. До цієї групи відносимо також МА *Cześć jak zdrowie; witam cie! Jak twoje nazwisko?*, оскільки неприйнятним в даній КС є безпосереднє запитання про стан здоров'я, особливо "неприродньо" та незрозуміло це звучало б із уст представника молодого покоління, як, зрештою, й запитання про прізвище адресата (другий приклад). Четверо анкетованих не вписали жодного варіанта.

Останнє з пропонованих завдань полягає в тому, щоб **пояснити туристові з Польщі, як дістатися до центру міста**. Отримані результати дають підставу стверджувати, що понад половина анкетованих (52%) формулює доречно в цьому ситуаційному контексті висловлювання (наприклад: *Musi pan iść prosto ulicą Mickiewicza do skrzyżowania. Na skrzyżowaniu skręcić w lewo i jest to już centrum; dzień dobry, żeby dojść do centrum miasta trzeba iść naprawo, a potem prosto; niech pan idzie prosto a potem skręci na prawo*). Варто зазначити, що лише в поодиноких МА учні називають окремі об'єкти як орієнтири руху, здебільшого ж обмежуються окресленням напрямку руху. Майже половині з цих МА (28%) притаманні певні лексико-граматичні відхилення від загальнопольської норми, які, на нашу думку, не мають вирішального впливу на успішність комунікації (наприклад: *Trzeba iść na lewo a potem na prosto; z tąnd pani ma iść prosto, potem skreńcić w lewo i tam pani zobaczy ratusz ktura jest w centrum; prosze iść prosto a potem zwracać na prawo*).

Разом з тим, у зареєстрованих МА трапляються особливості, які можуть якщо не спричинити непорозуміння, то значною мірою утруднити спілкування з носіями польської мови з етнічної Польщі (8%), наприклад: *idz do centru tszeba czerez park; trzeba dojść do poworotu zatem na prawo potem na lewo i dojście do centróm*. Як видно з наведених прикладів, труднощі виникають, як правило, на лексичному рівні: польські лексеми учні замінюють їхніми українськими відповідниками.

Значну частину (40%) становлять невідповідні цій КС висловлювання, наприклад: *Dzień dobry, do centrum miasta dobierat sie tak ...; centrum miasta jest na ul. Mickiewicza або Odprowadze go do centrum miasta*. У восьми анкетах не дано жодного варіанта.

Підсумовуючи отримані методом анкетування дані, можна стверджувати, що більша частина анкетованих (рис. 1) формулює МА, які є зрозумілими в даних ситуаційних контекстах та відповідають запропонованим нами КС (69%). Половина цих висловлювань (34%) узгоджується з мовними та мовно-комунікативними нормами загальнопольської мови.

³³ Див. *Markowski A. Jak dobrze mówić i pisać po polsku*. S. 62.

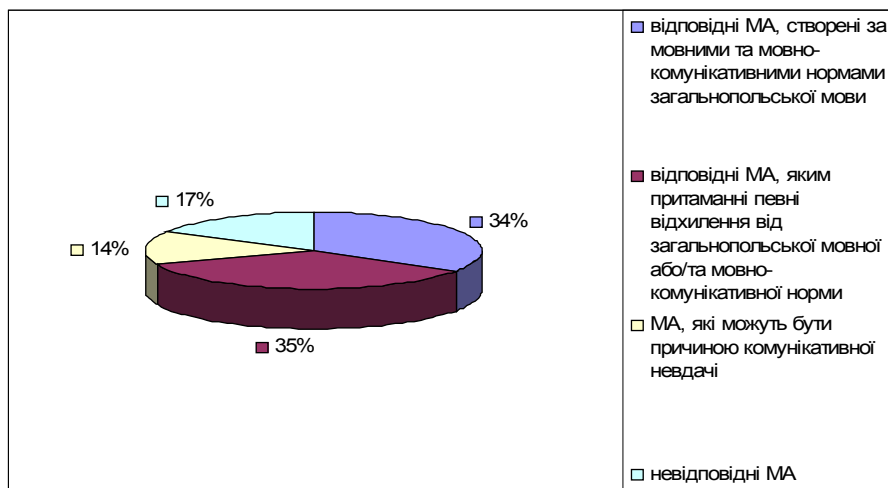

Рис. 1.

Варто наголосити, що до КС, в яких учні польського походження найчастіше формулюють прийнятні в польській мовній спільноті висловлювання, відносяться запрошення друга в кіно та придбання квитка на залізничному вокзалі. 35% МА притаманні певні мовні або/та мовно-комунікативні відхилення від загальнопольської мови, які не впливають на реалізацію комунікативної мети. Найбільше таких висловлювань зареєстровано в ситуації, коли треба запитати, як дістатися до вказаного об'єкта. Особливості польської мови молодих її носіїв проявляються насамперед на рівні граматики (словозміни та синтаксису). Щодо так званих “зон ризику”, які можуть стати причиною комунікативної невдачі в комунікації з носієм польської мови з етнічної Польщі, то тут відхилення від загальнопольської норми зареєстровано як на мовному, так і на мовно-комунікативному рівнях. Комунікативно “небезпечні” МА найчастіше траплялися в ситуації, коли треба було попросити вчителя повторити сказане. Якщо йдеться про невідповідні МА, то причина їх “некомунікативності” полягає насамперед у недоречності до пропонуваної КС та граматичній структурі висловлювання. Брак варіантів МА в окремих анкетах може бути зумовлений невмінням учнів сформулювати відповідні висловлювання в окремих КС. Варто зазначити, що найбільше труднощів (24%) із утворенням висловлювань виникало в ситуації, коли треба було висловити співчуття другові.

Результати анкетування дають підстави зробити попередні висновки щодо рівня сформованості комунікативної компетенції в молодих носіїв польської мови, який значною мірою залежить від рівня сформованості їх мовної компетенції. В перспективі, як уже зазначалося, отримані дані будуть доповнені прикладами з “живих” КС, на підставі чого можна буде судити про стан комунікативної компетенції молодих білінгвів у досліджуваному регіоні.

**COMMUNICATIVE COMPETENCE
OF YOUNG POLISH SPEAKERS IN LVIV REGION
(ON THE EXAMPLE OF BORYSLAV)**

Mariya ZELINSKA

*The Ivan Franko National University in Lviv
1, Universytetska Str., 79000, Lviv, e-mail: mariazelinska23@gmail.com*

Department of Polish Philology

The article represents the level of communicative competence of the youngest generation of Polish speakers who declare Polish descent. The results were obtained by means of questionnaire. The study includes speech acts: greeting, requesting, suggesting, inviting, refusing, condoling, ordering. The observation of communicative competence level of young Polish speakers in Lviv region was made on the example of the pupils' speech attending Polish Saturday school in Boryslav.

Key words: communicative competence, communicative situation, speech act, questionnaire, regional peculiarities, the Polish language norm.

**КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ МОЛОДЫХ НОСИТЕЛЕЙ
ПОЛЬСКОГО ЯЗЫКА ВО ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ
(на примере г. Борислав)**

Мария ЗЕЛИНСКАЯ

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, 79000, e-mail: mariazielinska23@gmail.com
Кафедра польской филологии*

В статье освещается уровень сформированности коммуникативной компетенции самого младшего поколения носителей польского языка, которые декларируют польское происхождение. Результаты получены методом анкетирования. Исследованием охвачены речевые акты: приветствие, просьба, предложение, приглашение, отказ, сочувствие, заказ. На примере вещания ученической молодежи польской субботней школы г. Борислава проведено наблюдение над уровнем сформированности коммуникативной компетенции молодых носителей польского языка Львовщины.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, коммуникативная ситуация, языковой акт, анкета, региональные особенности, общепольская норма..

Стаття надійшла до редколегії 20.03.2012.
Прийнята до друку 27.04.2012.